

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0188

LOG Titel: Caput Quadragesimum Octavum. Aquifolium Indicum. Djerudju. - Agt en Veertigste Hoofdstuk. Oostindische Hulst

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUADRAGESIMUM OCTAVUM.

Aquifolium Indicum. Djerudju.

Hæc est planta fruticosa, *Ruscum silvestrem* vel *Aquifolium æmulans*, unde & *Aquifolium Indicum* vocatur, a quo tamen differt, & cum *Eryngio* magis convenit, uti ex descriptione patebit.

Distinguitur in *marem & feminam*.

Primo *mas* trium quatuorve pedum altitudinem attingit, ejusque caules inferius lignosi sunt, in breves articulos distincti, sed irregularis longitudinis, quibus adstant *curtæ*, *longæ*, & *firmæ spinulæ*, plerumque *cruciatæ*, sed non ad quosvis articulos, & in vetustis fruticulis fere nullæ, in supremis articulis bina locantur folia, *cruciatim* obposita. Hæc folia quam maxime *spinulosa* sunt, *crassa*, & *firma*, intense *virentia*, & *splendentia*, sed *longiora*, *angustiora*, nec tam *sinuosa*, quam in *Rusco*, octo & novem pollices *longa*, *binos lata digitos*, utrimque in *quinque* vel *sex longas & protuberantes oras distincta*, quæ in *acutos & firmos apices spinulosos terminantur*. *Primariæ lacinie ad latera alios minores gerunt apices*, & ab inferiore parte quædam *protuberant costæ*, quæ in *maximas terminantur oras*. *Tenera folia molliora sunt*, nullasque gerunt oras vel *spinas*, exceptis superioribus apicibus.

Erecta hæc crescit, paucos emittens laterales ramos, qui etiam eriguntur, sed *bini pluresque caules unica ex radice progermant*, ac quivis caulis superius *racemum gerit*, qui *plura angusta, alba, & oblonga sustinet capitula*, superius parum instar *corniculorum inflexa*.

Flosculi constant ex unico firmo petalo, quod a postica parte sese aperit, & extrorsum retroflectitur, interne exhibens quatuor *crassa & purpurea stamina*, cum alio albo. *Flos ipse interne albus est*, & *fusca linea distinctus*, staminaque parum lanuginosa sunt, arte sibi adposita, & instar *corniculi inflexa*, post illos *oblongi sequuntur fructus*, superius gerentes durum apicem, glandes referentes, pollicem longi, diuque virent, sed penitus maturi parum flavescunt, ac tandem nigricant.

In hisce locantur quatuor *nigra officula*, *Cucurbitæ semina* referentia, sed multo minora, mollia, externe albicantia, interne virentia, & intermixto nigro colore. *Officula hæc planæ & lignosæ adstant columnæ*, quæ breves emittit apiculos, quibus *semina adpendent*. Exterior eorum pellicula tenuis est, & odorem spirat paludosum, quum aperiantur officula.

Ad palmæ majoris latitudinem supra terram caules hi undique plures emittunt radículas, quæ sese terre figunt instar *Mangiorum*. *Radices hæc supra terram eminentes virent*, intermixto fusco colore, sub terra vero albicant & molles sunt, sed durum gerunt lentumque nervum medium, saporis aquosi & viscosi, qui *falsus est & ingratus*.

Secundo. *Femina* glabriora gerit folia, septem & octo pollices longa, vix binos lata, oris æqualibus, sine dentibus vel spinulis, excepto quod superne in durum spinulosumque terminentur apicem, ac subtus acutam gerant costam.

Flores fructusque sunt uti in priore, multi in racemo collecti, sed hujus flores albicant, intermixto late cæruleo colore ad oras, sed pallide flavescunt, si siccantur, ac fructus pallide virent.

Nomen. Latine *Aquifolium Indicum*, seu potius *Eryngium Indicum*; Belgice *Oostindische Hulst*, seu *Hulstkrabben*; Malaice, Javanice, & Baleyice *Djerudjoe*; Macassarice *Galli galli*.

Locus. Nullibi crescit nisi in cænosis locis, *Wadja Wadja djctis*, circa ostia magnorum fluminum, ubi aqua salsa nec ullæ inveniuntur arbores, uti & ubi solum parum arenosum est, & lapillis mixtum. In *Moluccis*, ac præsertim in *Gelolo magna occupat spatia*, tam in litore quam remotius in terra, ubi solum est paludosum, ita ut transitus ibi difficilis sit. Amat crescere circa *Mangium caseolare* in sinu *Amboinensi*, uti & in *Loehœa*.

Ufus.

AGT EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Oostindische Hulst.

Dit is een beesteragtig gewas, gelykende na den *Ruscus silvestris* of *Hulst*, wesbalven 't ook *Oostindische Hulst* genaamt wert, waar van het nog al merkelyk verschilt, en met het *Eryngium* meerder overeen komt, gelyk uit de beschryving blyken zal.

Men verdeeld het in manneken en wyfken.

I. Het manneke wast drie en vier voeten hoog, de steelen zyn beneden houtagtig, in korte leden verdeelt, dog van ongeelyke distantie, aan de welke staan korte, regte, en styve doortjes, gemeenelyk in 't kruis, dog niet aan alle leden, en aan de oude stammen schier geene. Aan de opperste leden staan twee bladeren kruiswys tegens malkanderen over. Deze bladeren zyn zeer steekelig, dik, en styf, boog-groen, en glimmende, dog langer, smalder, en zoo veel niet gekrinkelt als aan den *Ruscus*, ses en negen duimen lank, twee vingeren breed, te weerszyde in vyf of ses lange uitsteekende boeken verdeelt, die in scherpe en styve puntjes als doorens eindigen. De hoofdsnuibelen hebben aan de zyden nog eenige mindere spitzen, en aan de onderste zyde ziet men eenige ribben uitbuilen, die na de grootste boeken lopen. De jonge bladeren zyn weeker, en hebben geene boeken of doorens, behalven de voorste spitzen.

Het wast regt op met weinige zydetakken, die over eind staan, dog komen twee en meer stengels uit eene wortel, en ieder stengel draagt boven op een tros, daar veele dunne witte en langwerpige knopen op staan, van vooren een weinig krom als boortjes.

De bloempjes bestaan maar uit een styf blad, 't welk hem van agteren opent, en buitenswaarts om kromt, van binnen vertoonende vier dikke peerfche draadjes, waar in nog een wit is. De bloeme zelfs is van binnen wit, en met een bruin streepje, en de draadjes wat wolagtig, digt tegens malkander gekromt als een boortje. Na de welke volgen langwerpige vrugten, met een bart spitsje boven op als kleine *Ekelen*, een duim lank, die langen tyd groen blyven, dog de geheel rijpe werden een weinig geel, en ten laatsten zwart.

Binnen leggen vier zwarte korrels als het zaad van *Courwoerden*, dog veel kleinder, week, buiten witagtig, binnen gras-groen, en tusschen beiden zwartagtig. Deze korrels staan om een platte houtagtige colomme, daar korte spitsjes aan zyn, waar aan de zaaden hangen. De buitenste schillen zyn dun, en ruiken wat moeraffagtig, als men ze opbreekt.

Een groote handbreed boven de aarde schieten de stengels rondom veele wortels uit, die baar in de aarde vast maken, gelyk de *Mangi Mangi-boom* doet. De wortels boven de aarde zyn groenagtig met bruin gemengt, onder de aarde wit en week, met een harde en taaje zenurwe in de midden, van smaak wateragtig en slymerig, brak en onlieffelyk.

II. Het wyfje hier van heeft gladder bladeren, zeven en agt duimen lank, schaars twee duimen breed, met effene kanten, zonder tanden of doorens, behalven voor aan met een harde stekelige spitze, en van onderen met een scherpe ribbe.

Bloemen en vrugten zyn als aan 't voorgaande, veele by malkander aan een tros, dog de bloemen zyn witagtig met licht-blaauw gemengt aan de kanten, maar besterven bleekgeel, en de vrugten blyven licht groen.

Naam. In 't Latyn *Aquifolium Indicum*; of beter *Eryngium Indicum*; in 't Duits *Oostindische Hulst* of *Hulstkrabben*; in 't Maleits, Javaans, en Baleyts *Djerudjoe*; op *Macassar* *Galli galli*.

Plaats. Het wast nergens dan in broekagtige plaatzen *Wadja Wadja* genaamt, omtrent de uitgangen van groote rivieren, daar brak water en geene bomen zyn, ook daar het wat zandig is met kleine steentjes gemengt. In de *Moluccos* inzonderheid op de *Gelolo* beslaat het groote strecken lands, zoo op strand als landwaarts in, daar 't moeraffig is, zoo dat het zeer moeijelyk door te passeeren is. Het wast gaarn omtrent het *Mangium caseolare* in de *Amboinsche Inham*, en op *Loehoe*.

X 2

Gebruik.

Ufus. Vaccæ & Hirci tenera amant depascere hujus fruticis folia, quod mirum est, quum tota planta sit spinulosa. Baleyenses albas ejus secum portant radices in bello contra vulnera venenatorum telorum, quas masticant, vulnerique inponunt, quod apud ipsos a longo tempore comprobatum est remedium, quum tamen ex ipsorum relatu Baleyense toxicum telorum ex Provincia Bator petitum multo fortius sit Maccaffarenfi.

Eadem hæ radices sive folæ, sive cum minore Zingibere adsumptæ comprobatur præbent remedium contra laterum lancinationes & alvi tormina, quæ alicui subito superveniunt in silva, & itinere per potum aquæ frigidæ, vel per alium casum, hunc in finem masticantur quoque cum Siri Pinanga, nullumque præbent notabilem saporem. Conteruntur quoque cum Zingibere minore, inponunturque œdematosis & languentibus pedibus, e quibus Beriberi sæpe oritur seu paralytis, alii contra alvi tormina teneris utuntur foliis cum Culit Lawan masticatis & deglutitis.

Maccaffarenfes mulieres hanc herbam sub domo deponunt, quæ postibus inposita est, vel sub januis, ubi puerpera decumbit, dicentes inde quævis incantamenta & prodigia depelli, uti olim Romani cum spina alba id effecerunt.

In Baleya, aliisque regionibus alia porro reperitur Djeroedjæ species, quæ *Aquifolium parvifolium* dici potest, quodque folia gerit breviora, firmiora, & spinulosa magis, magisque compacta, cæterum prioribus convenit, ejusdemque virtutis est.

Bontius lib. 6. cap. 55. id vocat *Myracanthum* seu *Eryngium Indicum*, quum radices invenerit in paludosis locis & paludibus aromaticas, cum levi gratoque calore, quod in Amboinensi non ita distincte observavi. Quam maxime id laudat, dicitque nullum remedium tam promptum esse ad pectus depurandum a quibusvis pituitosis ac falsis humoribus, asthmaque curare, urinam & Nephritidem expellere, inque se ipso instituisse in Beriberi seu Paralyti, quem in finem radices saccharo conditas comedebat, quæ etiam crudæ masticatæ suo calore modico Colicam & flatu abdominis dissipant.

Javani hac herba eandem instituunt superstitionem, quam veteres cum *Spina alba*, si enim puerpera in domo decumbat, ejus ramos ante januam pendent, ut *Bontiana* præterat, nec noceat infanti vel matri.

Bontiana seu *Bonting anak* est genius talis femina, quæ gravida mortua est, qui genius inimicus est viro, ad eos perpendos, quum hi caussam fuere istius infortunii, odio etiam ille prosequitur puerperas feliciter enixas, quos genios putant in obscuris & umbrosis federe arboribus, ac proinde nocte anxios esse eas præterire.

Coletta Veëtla in hort. Malab. part. 9. Tab. 41. descripta nostrum erit *Aquifolium Indicum*, Doctore Paulo Hermannus dictum *Eryngium Ceylanicum febrifugum*, ac Singalensibus *Katbu karohiti*, sed Malabarense ad foliorum oras nullas gerit spinas, sed quidem ad ipsorum ortum.

Tabula Septuagesima prima

Ad Figuram primam *Aquifolium Indicum* exhibet marem, cum flore A separato.
Figura secunda *Aquifolium* sistit *Indicum feminam*.

OBSERVATIO.

Aquifolium hoc *Indicum femina* a *Rumphio* dictum, & cum *Coletta veëtla* *H. Malab.* comparatum, in multis ab eo differt, præterquam quod *Coletta* flores ac fructus ex foliorum alis, illud vero in summitate eos profert, unde hoc potius cum *Vada kodi* Tab. 42. quoad figuram compararem, cæterum hoc genus hodie *Barleria* dicitur, estque *Barleria* foliis integerrimis, spinis lateralibus, *Royen H. Lugd. Prodr. pag. 291.* & *Linn. Fl. Zeyl. pag. 105.* a quo in *H. Cliff. pag. 486.* *Prionitis* dicta fuit, quem vide & compara cum *Fl. Zeyl.* ut & cum *Thef. Zeyl. pag. 8.* ubi *Adhatoda* ad alas spinosa & florifera vocatur.

Aquifolium vero *mas* optime quadrat cum *Myracantho Bontii*, eique sine dubio una eademque planta.

CAPUT

Gebruik. De Koebeesten en Bokken eeten de jonge bladeren van dit gewas zeer gaarne, 't welk wonder is, daar nogtans 't gebeele gewas zoo steekelig is. De Baleyers dragen de witte Wortels by haar in de Oorlog tegens de quetzuure van de fenynige spatien, dezelve kaauwende, en op de quetzuure leggende, 't welk by haar lieden een lang geproobeerde Remedie is. Daar nogtans na haar zeggen het Balyse Spategift uit de Provincie Bator komende, veel sterker is dan het Maccaffaarse.

Dezelve Wortels alleen of met kleine Gember ingenomen, zyn een beweerd middel tegens het zydesteken en buikpyn, 't welk iemand schielyk over komt in 't bos, en 't marcbereen door koud drinken of ander toeval, men kaauwtze tot dien einde ook met Siri pinang, en zy hebben geen merkelyke smaak. Men wryft ze ook met kleine Gember, en bind ze op de zwaare zugtige beenen, daar de Beriberi uitkomen wil, andere gebruiken 't tegens de buikpyn, de jonge bladeren met Culit Lawan gekaauwt, en ingezwolgen.

De Maccaffaarse vrouwen leggen dit kruid onder bare huizen, die op stylen slaan, ofte onder de deuren, daar een kraamvrouw in leid, zeggende dat zulks alle kwaade tovery en spook verdryven kan, gelyk eertyts de Romeinen met de Spina alba gedaan hebben.

Op Baly en in andere landen, vind men nog een ander geslagte van Djeroedjoe, 't welk men *Aquifolium parvifolium* mag noemen, 't welk heeft korter, styver, en steekelyker bladeren, en digter in malkander gedrongen, de rest is het voorige gelyk, en ook van de zelfde kragt.

Bontius lib. 6. cap. 55. maakt mede een *Myracanthus* of *Eryngium Indicum* daar van, om dat by de wortelen gevonden heeft aan moerassige plaatzen en poelen, speceryagtig van smaak, met een kleine aangename warmte, 't welk ik in 't Amboinse zoo merkelyk niet bevonden hebbe. Hy roemt het zeer, dat 'er geen geneesmiddel zoo veerdig zy om de borst van alle Pituiteese en zoute humeuren te zuiveren, de engborstigheid te geneezen, uryn en graveel te dryven, en dat by aan hem zelfs geprobeert hebbe in de Beriberi, tot welken einde by de wortelen met zuiker gekonfyt op at, dewelke anders raauw gegeten met haar matige warmte verdryven het colyk en winden des buiks.

De Javanen houden mede de zelve superstitie met dit kruid, gelyk de ouden met *Spina alba*, want als een kraamvrouw in een huis legt, zoo steeken of hangen ze deze takken voor de deur, op dat de *Bontiana* voor bygaan zal, en 't kind en moeder geen schada doet.

Bontiana of *Bonting anak* is een geest van een zoodanige vrouw, dewelke met de vrugt in 't lys overleden is, welke geest vyandschap draagt tegens 't manvolk, om die te bederven, dewelke oorzaak van dat ongeluk geweest zyn, als mede de kraamvrouwen, die gelukkig kramen, welken geesten zy gelooven op donkere, en schaduwagtige bomen te zitten, en daarom by nacht hang zyn dezelve voor by te gaan.

Coletta Veëtla in hort. Malab. part. 9. fig. 41. beschreeven, wil ons *Aquifolium Indicum* zyn by Doctore Paulus Hermannus genaamt, *Eryngium Ceilanicum febrifugum*, in 't Singalees *Kathu karohiti*, dog het Malabaarse heeft aan de kanten van de bladeren geene doornen, maar wel aan haaren oorspronk.

De een en Seventigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur de Indische Hulst, het mannetje, met zyn bloem A afzonderlyk.
De tweede Figuur stelt ter neder de Indische Hulst, het wyfje.

AANMERKING.

Deze Indische Hulst het wyfje genaamt, en van *Rumphius* vergeleken met de *Coletta veëtla*, van de *H. Malab.*, verschilt veel daar van, wyl de *Coletta* zyn bloemen en vrugten uit de hoeken der bladeren voortbrengt, en deze Hulst op de toppen der steelen, waarom ik het liever tot de volgende *Vada kodi* Tab. 42. voor zoo veel de Figuur aangaat, zoude brengen, anders wert dit geslagt hedendaags *Barleria* genaamt, en is de *Barleria* met heele bladeren, en doorens aan de zyde, van *Royen Prodr. H. Lugd. pag. 291.* en *Linn. Fl. Zeyl. pag. 105.* van wien het in de *H. Cliff. pag. 486.* *Prionitis* genaamt is, welke vergelykt met de *Fl. Zeyl.* en met de *Thef. Zeyl. pag. 8.* alwaar het *Adhatoda* uit de vlerken der bladeren, doorens en bloemen dragende, genaamt wert.
De Hulst het mannetje, komt zeer wel overeen met de *Myracanthus* van *Bontius*, en is zonder twyffel een en dezelfde plant.

NEGEN

Fig. 1.

Fig. 2.

A

